

Выводы: 1. Таким образом, из приведенных определений видно, что понятие здоровья отражает качество приспособления организма к условиям внешней среды и представляет итог процесса взаимодействия человека и среды обитания; само состояние здоровья формируется в результате взаимодействия внешних (природных и социальных) и внутренних (наследственность, пол, возраст) факторов.

2. Под здоровым образом жизни следует понимать типичные формы и способы повседневной жизнедеятельности человека, которые укрепляют и совершенствуют резервные возможности организма, обеспечивая тем самым успешное выполнение своих социальных и профессиональных функций независимо от политических, экономических и социально-психологических ситуаций, выражает ориентированность деятельности личности в направлении формирования, сохранения и укрепления как и индивидуального, так и общественного здоровья. Отсюда понятно, насколько важно, начиная с самого раннего возраста, воспитывать у детей активное отношение к собственному здоровью, понимание того, что здоровье – величайшая ценность, дарованная человеку природой.

Литература:

1. Апанасенко Г.Л. Концепция саногентрической стратегии здравоохранения. Журнал АМН Украины / Апанасенко Г.Л., 2006, том.2, с.341-348.
2. Показники здоров'я населення та використання ресурсів охорони здоров'я в Україні». - К., МОЗ. Центр медичної статистики. – 2005. – 395 с.
3. Jemal A. et al. Trends in the leading causes of death in the United States / Jemal A. 1970—2002. JAMA 2005; 294: 1255—1259.
4. <http://www.cdc.gov/obesity/data/trends.html>

Виховна роль краєзнавчого туризму у поглядах Казимира Денека

О.В. Захарова, викл.

Державна льотна академія України

Сучасний етап розвитку вітчизняної педагогічної освіти пов'язаний зі змінами суспільних пріоритетів, що актуалізує пошуки шляхів освоєння кращих, новаторських зразків як вітчизняного, так і зарубіжного досвіду. Потреба в оновленні освіти і всієї соціальної сфери вимагає особливої уваги до інноваційних процесів. Інноваторство у психології і педагогіці – це не тільки впровадження ідей, підходів, методів, технологій роботи з людиною чи колективом (їх вивчення, вдосконалення, перетворення), які у певному вигляді чи поєднаннях ще не висувалися, але і той комплекс елементів або окремі елементи навчання і виховання, які мають прогресивний початок, що дозволяє за динамічних, змінних умов і ситуацій достатньо ефективно (принаймні, ефективніше, ніж раніше) вирішувати завдання виховання й освіти. Точно кажучи, педагогічна новація – це система або елемент педагогічної системи, які дозволяють ефективніше вирішувати поставлені завдання (а іноді й точніше ставити самі завдання) та відповідають прогресивним тенденціям розвитку суспільства. А педагогічне нововведення (інновація) – це введення новацій у практику роботи (новаторська практика). Педагогічна інновація найчастіше розуміється як проникнення нововведень

у широку практику. Інноваційні процеси в освіті – це процеси виникнення, розвитку, проникнення в широку практику педагогічних нововведень. Суб'єктом, носієм цього процесу виступають насамперед педагог-новатор (чи психолог, управлінець) і новаторські колективи.

У широкому сенсі можна назвати новаторами всіх творчо працюючих викладачів і вихователів. У вузькому ж значенні новатор — це автор нової педагогічної системи, тобто сукупності взаємопов'язаних ідей і відповідних технологій. Ми маємо право в цьому сенсі говорити про Ш.А. Амонашвілі, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, Л.В. Занкова, І.П. Іванова, А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, С.Т. Шацького саме як про педагогів-новаторів.

Сучасний польський педагог-новатор Казимир Денек – один з найбільших педагогічних авторитетів Польщі, дослідник педагогічного процесу в найширшому розумінні цього слова. У численних публікаціях К. Денека дістали розвиток такі дисципліни, як соціальна педагогіка, педевтологія (*pedeutologia*), філософія виховання, соціологія освіти. Творчий доробок відомого вченого і педагога-практика слушно називають «педагогічним феноменом професора К. Денека»¹. Із загальної кількості бл. 1200 публікацій польського дослідника можна виокремити 480 позицій, присвячених проблематиці педагогічної теорії і краєзнавства, а також 170 праць на тему методології і дидактики, ефективності виховання, індивідуальності вчителя².

У науковому доробку педагога-новатора виразно акцентоване значення громадянської відповідальності педагога, необхідності інтенсивного пошуку сутності соціальної ролі (і відповідальності) вчителя.

К. Денек широко інтерпретує школу і заклад позашкільної освіти як освітньо-виховні центри, в яких молодь пізнає потенціал культури і мистецтва, засвоює вміння його використання на практиці. Звідси випливає єдність найважливіших аспектів навчання і виховання, навчально-виховної і культуротворчої складових у діяльності педагогів. У концепції К. Денека йдеться не стільки про «культуротворчі пошуки» вчителя/вихователя, скільки про створення ним культурологічної ситуації з метою цілеспрямованого впливу на моральний, естетичний, художньо-творчий стан особистості.

Для К. Денека вищим сенсом освітньо-виховної діяльності педагога є утвердження системи світоглядно-естетичних цінностей, високих узагальнень емоційних відчуттів. У численних працях польський автор ґрунтовно висвітлює всю взаємопов'язаність педагогічних аспектів у пізнанні «малої Вітчизни» засобами краєзнавства і туризму. Узагальнюючи потенціал цих засобів, він накреслив нові можливості використання резервів впливу освітньо-виховних ідей на інтелектуально-творчу діяльність учнів. Особливо істотними з цієї точки зору є такі монографічні дослідження К. Денека як «Пізнавально-виховні аспекти краєзнавчо-туристичної діяльності в сучасній школі» (1981), «Краєзнавство і туризм у вихованні дітей і шкільної молоді» (1989), «Цінності і мета шкільної освіти» (1994), «Експерсії в сучасній школі» (1997), «Аксіологічні аспекти шкільної освіти» (1999), «У колі освіти, краєзнавства і туризму в школі» (2000), «Поza шкільною лавкою» (2002) та ін.

¹ Див.: Kazimierz Denek – Doktor Honoris Causa Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Wrocław 2003, s. 13-14; W. Koj.s. Pedagogiczne i krajoznawcze szlaki Profesora Kazimierza Denka (w:) Edukacja Jutra. VIII Tatrzańskie Seminarium Naukowym, (red.) W. Koj.s, E. Piórkowski, T. M. Zimny. Częstochowa 2002, s. U-23; J.M. Ziółkowski. Jak Ziarnka piasku (w:) J.M. Ziółkowski. Drogi do sukcesu. Tczew 1997, s. 35-46.

² Kazimierz Denek // <http://www.awf.wroc.pl/awfnew/site.php?ID=27>

Роль краєзнавства у навчально-виховній системі акцентує загальнопедагогічний принцип різноманітного використання краєзнавства в освітній діяльності. Цей принцип доповнюється так званим краєзнавчим підходом до навчально-виховного процесу, який виявляється у конкретизації, підтвердженні вивчених на уроках фактів, явищ, подій і процесів у безпосередньому контакті з реальністю. Краєзнавчий підхід знаходить відображення в холістичному засвоєнні знання з різних предметів, у їх доповненні, поглибленні, зміцненні. Такий підхід необхідний в інтегрованому, блоковому і різносторонньому навчанні [6].

Краєзнавчий підхід до вивчення змісту навчальних предметів дає найкращі результати тоді, коли:

- вчитель має необхідні знання про природні, соціально-економічні і історичні особливості розвитку рідного краю, уміє виділити краєзнавчу специфіку місцевого середовища, поєднати дидактичний зміст навчального предмету з фактами і прикладами оточуючої реальності;

- учні знають і використовують «краєзнавчий мінімум», що стосується середовища школи і регіону;

- школа має необхідні навчальні посібники, краєзнавчу літературу, мапи, туристичне обладнання.

Краєзнавство є необхідним чинником підвищення якості навчально-виховної роботи, оскільки розвиває у молодшого покоління дослідницькі здібності й ознаки, які характеризують творчу особистість, а саме:

- уміння концентруватися на обраному предметі;
- уміння побачити, сформулювати і запропонувати шляхи розв'язання проблеми;

- систематичність в збиранні необхідних матеріалів;

- любов до експериментування та потребу «відкриття» реальності в усіх її аспектах: соціальному, культурному, історичному, природному.

Сучасний польський педагог-новатор Казимир Денек у своїх численних працях обґрунтовує туристичне краєзнавство як наукову дисципліну і галузь педагогіки [9, s. 11-23].

У концепції К. Денека туристичне краєзнавство широко інтерпретується як освітньо-виховна практика, за допомогою якої молодь пізнає потенціал культури і мистецтва, засвоює вміння його використання. Зокрема, видатний польський вчений і педагог вважає, що прищепити людині національні риси можна лише орієнтуючись на специфіку природи, географічного розташування, клімату, історії рідного краю на певній території [5]. Вивчення і втілення в життя інноваційної за своїм соціально-педагогічним характером концепції К. Денека дозволяє значно ефективніше задіяти такий чинник, як суб'єктність учасників освітнього процесу у всій багатогранності, суперечності, нелінійності їх розвитку; нелінійності і різноспрямованості освітнього процесу, заснованого на суб'єкт-суб'єктній взаємодії.

К. Денек наголошує, що методика формування свідомості і поведінки повинна бути звернена до духовної суті молодої людини. Сам зміст навчально-рухової діяльності включає ситуації, які можна використовувати для виховання почуття поваги до слабшого, обов'язку і відповідальності, власної гідності, гордості тощо. Не слід забувати про вибір необхідних шляхів і засобів для якнайкращого впливу на особу, яка розвивається. Навчально-виховний процес пов'язаний з необхідністю використання методів заохочення і покарання, привчання і вправлення, які сприяють вияву і закріпленню необхідних і гідних способів поведінки. Звідси випливає єдність

найважливіших аспектів навчання і виховання, навчально-виховної і культуротворчої складових у діяльності педагогів.

Дотримання принципу індивідуального підходу передбачає відповідність педагогічних впливів життєвому досвіду, силам і можливостям вихованців. Виховний процес має ґрунтуватись на індивідуальних особливостях вихованців, створювати можливості для виникнення і прояву нових, цінніших інтересів і потреб особистості [2].

Краєзнавчий туризм дає можливість безпосереднього контакту з оточуючою реальністю. Таке пізнання не повинне зводитися до випадкового оглядання. Організатори краєзнавчо-туристичної діяльності, на думку К. Денека, повинні прагнути, щоб вона мала характер свідомого і доцільного дослідження, яке спрямовується зацікавленістю, захопленнями, прагненнями молоді. Для цього необхідна ґрунтовна підготовка до збирання під час краєзнавчо-туристичних занять цікавих матеріалів, проведення інтерв'ю, пошуку інформації про різноманітні факти, явища і процеси. Таким чином формування пізнавальної допитливості молоді стає головним виховним завданням краєзнавчо-туристичної діяльності.

Добре підготовлені краєзнавчо-туристичні заняття допомагають їх учасникам у засвоєнні, розумінні і «переживанні» змісту навчальних предметів. Вони є також джерелом нових знань і чинником поглиблення, способом закріплення засвоєних відомостей, перевірки їх на практиці.

Туристичне краєзнавство має неабиякі можливості для формування соціально-ціннісних поглядів, переконань, життєвих позицій; воно дає можливість отримання критеріїв оцінки фактів, явищ, природних, соціальних, культурних, технічних процесів. К. Денек підкреслює: є всі підстави вважати, що краєзнавчий туризм задовольняє постулат безпосереднього пізнання світу концепції відкритого навчання. Теоретичною основою цієї концепції, як відомо, є теза Ж. Піаже про безпосередній контакт з реальністю і взаємодію з ровесниками. Звідси – потреба уможливлення для молоді безпосереднього і широкого контакту з реальністю як необхідного вихідного пункту для раціонального творення власних понять, суджень і узагальнень. Пізнавальна діяльність обумовлює розумовий, афектний і психомоторний розвиток молодої людини [10].

Освіта з точки зору краєзнавчого підходу має бути «глобальною», цілісною, спиратися на минуле, сьогодення і майбутнє країни. Розширення ролі краєзнавства і туризму в навчально-виховному процесі сприятиме не тільки ліквідації зайвого змісту навчання в межах окремих навчальних предметів, але наочно покаже зв'язки між ними і доведе до їх інтеграції.

Краєзнавство в змозі відіграти роль каталізатора для надання навчально-виховному процесові характеру полікультурності, що допоможе молоді справитися з викликами часу і завданнями, що постають перед місцевими громадами у зв'язку з прискореними процесами європейської інтеграції і глобалізації.

Отже, роль краєзнавства і туризму в освіті виявляється у тому, що вони задовольняють різноманітні потреби молоді, слугують розумовому, соціально-моральному, патріотичному, національному, багатокультурному, громадянському, екологічному, естетичному і оздоровчому вихованню [1, s. 151-324; 2, s. 133-175] та такій організації вільного часу, яка забезпечує різнобічний розвиток особистості [7].

Сучасне туристичне краєзнавство, на думку К. Денека, має стати чимось значно більшим, ніж тільки доповнення знань з навчальних предметів, – своєю філософією, способом мислення і стилем життя молоді, яка повинна допомогти суспільству «... зберегти те, що є кращим у нашій культурній традиції і водночас

перейняти найкраще з інших національних культур, зміцнюючи і розвиваючи в той спосіб польську національну ідентичність, але й роблячи з неї один з істотних складників ідентичності європейської?..» [11].

К. Денек зазначає: «Ми є свідками ренесансу осмислення нашого зв'язку з місцем, замкнутим лінією горизонту, місцем, в якому народилися. До наукових досліджень і буденної мови повертаються такі терміни, як мала і велика Вітчизна, Батьківщина, регіональна і національна спадщина, патріотизм, ідентичність в масштабах локальному, регіональному, національному і глобальному. Вони знаходять віддзеркалення у змісті шкільних предметів і міжпредметних зв'язків (регіональна освіта – культурна спадщина в регіоні, європейська освіта)» [4, s.7-15].

«Нове розуміння освіти» за К.Денеком – це не тільки традиційні навчання і виховання, але також процес збереження традицій, спосіб утримання національної спадщини [3]. Своєрідність, оригінальність, специфіка національна, регіональна, локальна є істотними складовими частинами окресленої таким чином освіти, засадничими цінностями якої є велика і мала Вітчизна.

В Хартії Польського регіоналізму, ухваленій 25 вересня 1994 р. на V Конгресі Регіональних товариств культури у Вроцлаві, стверджується, що «найвищою цінністю поляків є Вітчизна». Істотну роль у процесі навчання і виховання відіграє освіта, оперта на культурну спадщину регіону, «малої Вітчизни». Проблематика малих Вітчизн і регіональної ідентичності є джерелом виховання громадянства і патріотизму. В діяльності освітній, культуротворчій «треба намагатися, щоб поняття Вітчизни починалося від порогу батьківського дому і через дошкільний заклад, школу, активність професійну, культурну, регіональну супроводжувало дітей, молодь, дорослих на шляхах, що ведуть у далекий світ життя» [4, s.14].

Можна стверджувати, що «малі Вітчизни» і регіональна ідентичність є великою і актуальною тематикою всієї польської культури. В понятті регіоналізму для польських авторів рівною мірою поєднуються сфери фізична, матеріальна, духовна, об'єднані загальним поняттям культури.

На нашу думку, «нове розуміння освіти», обґрунтоване в численних працях «польського В.Сухомлинського» - проф. К.Денека, варте уваги в світлі розробки вітчизняних Концепцій громадянського і патріотичного виховання. Згадані Концепції повинні стати програми побудови національної ідентичності в органічному зв'язку з ідентичністю локальною і регіональною, з тим, щоб засадничими цінностями «нової української освіти» стали велика і мала Вітчизни.

Великі можливості для вирішення завдань виховання має краєзнавчо-туристична діяльність, що обумовлюється її змістом (розмаїттям інтелектуальних, пізнавальних, емоційних і моральних компонентів) та формами організації, в яких поведінка учасників відкрита для спостереження педагогом у різноманітних ситуаціях та емоційних станах. При цьому наявність постійних тісних контактів і емоційність взаємовідносин відкривають перед педагогом можливості для створення необхідних для виховання ситуацій.

На підставі глибоких різноманітних інтересів видатного сучасного теоретика, педагога-практика і організатора, професора Казимира Денека можна моделювати сучасну стратегію польської педагогічної думки (М. Зимомря)³, спрямованої на цінності культурологізації освіти, всієї системи виховання у напрямку формування особистості, що гармонійно розвивається в духовному сенсі. Так, у монографії

³ Зимомря М. Geneza zasad kształcenia // Україна – Польща: наукові студії сусідів-партнерів. Вип. 3. – Кіровоград – Кошалін, 2004. - С. 110 – 116.

«Аксіологічні аспекти шкільної освіти» К. Денек переконливо обґрунтовує думку, що формування ціннісних орієнтацій дітей у період шкільної освіти має спиратися на чинники, що формують характер учня як творчої особистості. Одним з перших у сучасній європейській педагогіці К. Денек здійснив спробу знаходження відповіді на питання, що торкаються класифікації оцінювання ціннісних орієнтацій, аксіологічних аспектів, завдяки яким більшою чи меншою мірою стає можливим визначення різного типу цінностей (універсальних, пізнавальних тощо), визначення органічної єдності між цінностями на рівні інтерпретації, адаптації, прийняття оптимальних рішень на підставі критеріїв синтезу «первинних цінностей». Це не обмежує, а, навпаки, – розширює можливості для ціннісно орієнтованої особистості в період шкільної освіти, коли формуються такі широкі поняття як «Батьківщина», «рідна мова», «звичаї і традиції народу», «історична пам'ять». «Батьківщина – це реальна й ідеальна дійсність. Вона вкорінена у конкретному пейзажі, конкретній історії, і водночас є подорожжю до Ітаки Категорія Батьківщини міцно увійшла до освіти, національної культури, відіграла величезну роль у формуванні і розвитку патріотизму народу і його свідомості»⁴.

К. Денек, з'ясовуючи сутність закономірностей, чинники, що безпосередньо впливають на формування ціннісних орієнтацій учнів, по суті, окреслює засади діяльності, яка повинна ґрунтуватися на гуманістичних принципах, пов'язаних зі світом краси, духовної культури, рідної мови, Батьківщини.

У працях К. Денека в першу чергу йдеться про шляхи реалізації найзагальнішого принципу, на який має спиратися як учитель, так і вихователь позашкільного закладу освіти при плануванні освітньо-виховної діяльності – відкривати «людське в людині» (І. Кант).

Аналізуючи науково-педагогічний доробок К. Денека, можна дійти висновку, що пріоритетну роль у системі навчання і виховання відіграє особистість вчителя і вихователя. Видатний польський педагог-теоретик і практик бачить в особистості педагога такого фахівця, який здатний у навчально-виховному процесі забезпечити формування відповідних мовно-інтелектуальних, емоційно-моральних, фахових позицій шкільної молоді. Казимир Денек надав концепції особистості педагога звучання, яке разом з опрацьованими ним виховними методиками має величезне значення для подальшого розвитку не тільки педагогічної науки і практики, але й суспільства в цілому.

Література:

1. K. Denek. *Poznawczo-wychowawcze aspekty działalności krajoznawczo-turystycznej we współczesnej szkole*. Koszalin 1981.
2. K. Denek. *Krajoznawstwo i turystyka w wychowaniu dzieci i młodzieży*. Warszawa 1989.
3. K. Denek. *Wartości i cele edukacji szkolnej*. Poznań-Toruń 1994.
4. K. Denek. *Podmiotowość nauczycieli i uczniów w procesie kształcenia i jej uwarunkowania* (w:) «Toruńskie Studia Dydaktyczne» 1994, nr 4-5, s. 315-322.
5. K. Denek. *Uniwersalne wartości edukacji szkolnej* (w:) «Dydaktyka literatury» 1996, t. XVI, s. 69-90.
6. K. Denek. *Wycieczki we współczesnej szkole*. Poznań 1997.

---

⁴ K. Denek. *Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej* Toruń 1999, s. 196.

7. Kazimierz Denek. Axiologie und Teologie der Ausbildung im Kreise der Schulteorie und - praxis (w:) Aktuelle Probleme der Pädagogik in Polen. Hrsg. von J.F. Malerne. Pulheim 1997, S. 103-127.
8. Denek K. Uniwersalne wartości edukacji szkolnej (w:) B. Dymara (red.). Dziecko w świecie rodziny. Kraków 1998, s. 19-32.
9. K. Denek. O nowy kształt edukacji. Toruń 1998.
10. K. Denek. O powodzeniu reformy edukacji zadecydują kwalifikacje nauczyciela (w:) «Ruch Pedagogiczny» 1998, nr 3-4, s. 79-97.
11. K. Denek. Ojczyzna. Podstawowa wartość edukacji kulturalnej, regionalnej i krajoznawczo-turystycznej (w:) Edukacja kulturalna w życiu człowieka, (red.) D. Jankowski. Kalisz 1999, s. 95-105.
12. K. Denek, Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej, Toruń 1999.
13. K. Denek. Wycieczki szkolne w procesie dydaktyczno-wychowawczym (w:) «Lider» 1998, nr 7-8, s. 16-22.
14. K. Denek. Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej Toruń 1999.
15. K. Denek. Aksjologiczne aspekty edukacji szkolnej Toruń 1999.
16. K. Denek. Język – podstawowa wartość (cz.I) (w:) „Nowe w Szkole» 1999-2000, nr 2, s. 2-6; cz. 2, nr 3, s. 2-5.
17. K. Denek. W kręgu edukacji, krajoznawstwa i turystyki w szkole. Poznań 2000.
18. K. Denek. Krajoznawstwo w edukacji szkolnej (w:) Dar służby nauci. Naukowy zbioryk na poszanu profesora W. Zadorożnoho. (red.) M. Zymomyra. Užhorod 2001, s. 458-476.
19. K. Denek. Poza ławką szkolną. Poznań 2002.
20. Kazimierz Denek – Doktor Honoris Causa Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu. Wrocław 2003 //
21. Kazimierz Denek // <http://www.awf.wroc.pl/awfnew/site.php?ID=27>
22. W. Kojs. Pedagogiczne i krajoznawcze szlaki Profesora Kazimierza Denka (w:) Edukacja Jutra. VIII Tatrzańskie Seminarium Naukowy, (red.) W. Kojs, E. Piotrkowski, T. M. Zimny. Częstochowa 2002, s. 11-23.
23. J.M. Ziółkowski. Jak Ziarnka piasku (w:) J.M. Ziółkowski. Drogi do sukcesu. Tczew 1997, s. 35-46.
24. Zymomyra M. Geneza zasad kształcenia // Україна – Польща: наукові студії сусідів-партнерів. Вип. 3. – Кіровоград – Кошалін, 2004. - С. 110 – 116.

Дошкільна освіта, як гармонійний та різнобічний розвиток дитини. Вплив розвивального життєвого простору дошкільного навчального закладу на формування здорового способу життя

А. О. Зубалій

Вихователь – методист ДНЗ № 47 «Горобинка»

Здоров'я - найважливіша цінність не лише окремо взятої людини, а й загалом усього суспільства. Щоб людина мала змогу піклуватися про розвиток, вона повинна свідомо ставитися до життя як до найважливішого дарунку природи. Тому формувати